

תבונות

הגות עיון ופשט
משיעורי

הג"ר דוד לייבל שליט"א

נערך ע"י תלמידיו

מהות השמחה בעבודת ה'

חג הסוכות המכונה בתפילה זמן שְמִחָתֵנו מתייחד בציווי השמחה.

בחג הסוכות אף התקיימה בבית המקדש שמחת בית השואבה עליה אומרת המשנה במסכת סוכה (פרק ה) 'אמרו, כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו'.

במאמר זה נעמוד בס"ד על ביאור עניין השמחה בכלל, מהו תפקידה בעבודת ה', וכיצד בכלל ניתן להורות לאדם לשמוח בזמן מסויים? כמו כן נבאר את חלקה של השמחה דווקא בחג הסוכות ובמצוות ניסוך ושאיבת המים למצווה זו.

דרישה לשמחה בעבודת ה'

השמחה מופיעה כבר בתורה כדרישה לאופן קיום המצוות:

וּבָאוּ עִלְיָךְ כָּל תְּקִלּוֹת הָאֱלֹהִים וְרִדְפוּךָ וְהַשִּׁיגוּךָ עַד הַשְּׂמֵדָךְ כִּי לֹא שְׂמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמֹּר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוְּךָ: וְהָיוּ כָךְ לְאוֹת וּלְמוֹפְתִים וּבְיַרְעֶךָ עַד עוֹלָם: תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב: (דברים כח)

בפסוקים אלו מופיע עניין השמחה בקיום המצוות כדרישה מחייבת ושבהעדרה עם ישראל עשוי לסבול חלילה צרות רבות. מהי חשיבותה הרבה של השמחה. מדוע האדם המקיים את תרי"ג המצוות כהלכתם אך אינו עובד את ה' בשמחה ובטוב לבב מעורר עליו חרון אף כה גדול? ניכר שאין מדובר כאן בהידור מצוה גרידא כאשר היא נעשית בשמחה, אלא בדבר שהוא מיסודי המצוות.

מהי השמחה?

השמחה היא עצם הרגשת הקיום. זוהי התחושה הראשונית שמרגיש האדם. האדם רוצה לחוש שהוא חי. להרגיש קיים. השמחה איננה תכונה נוספת בין שאר התכונות שיש לאדם כמו כעס ורחמים וכדו', אלא היא הרצון האנושי הבסיסי ביותר שאפשר להעלות על הדעת. השמחה מקיפה את כל האדם. היא מבטאת את מצבו הכללי השלם. כאשר האדם שמח - כל עצמיותו שרויה במנוחה.

העצב, ניגודו של השמחה, גם הוא שייך לאותה נקודה ונובע מהעדר התממשות תחושת הקיום של האדם. לאמיתו של דבר, השמחה והעצב שייכות לאותה הרגשת קיום אשר מתמלאת או נחסרת. כאשר תחושת החיים מתרחבת הוא חש בשמחה שממלאת את יישותו, כאשר הוא חש בהעדר תחושת החיים הוא חש עצב הממלא את כל יישותו.

האדם מטבעו שואף כל חייו להרחיב כמה שיותר את תחושת הקיום שלו, זה פשר המרדף שניתן לראות אצל רבים מבני האדם אחר הנאות וריגושים ברי חלוף. נסיון לקבל כבוד מאנשים, לשלוט באחרים, להשיג הישגים, 'לאכול' הנאות, - כל אלה עשויים לתת אשליה ודמיון של קיום איתן יותר, אך אין בכוחם באמת להביא את האדם אל השמחה והשלמות המיוחלת. האמת ידועה כי הרגשת הקיום האמיתית היא זו הבאה מבפנים. כשאדם חש שלמות עם עצמו, עם מעשיו, עם ערכיו, הוא מספק את הצורך הקיומי הבסיסי שלו ומתמלא בשמחת חיים אמיתית.

השמחה בקיום המצוות

במרכזה של דרישת התורה לקיום המצוות מתוך שמחה עומד רעיון עמוק ויסודי אותו ביארנו מספר פעמים; 'חיי בהם'. התורה אינה דורשת מן האדם להקריב את עצמו לקרבן על מזבח קיום המצוות. מן האדם נדרש להתרומם דרך קיום המצוות ולהעלות את אישיותו דרך כך אל הרוממות האנושית. מבט יסודי זה צריך שיהווה אבן דרך בכל התבוננות של האדם על דרכו בחייו ועל מטרותיו בעבודת השם.

קיום מצות התורה שלא מתוך שמחה מעיד על העדר תחושת הקיום הפנימית של האדם בחיי התורה והמצוות. באופן זה האדם אינו ממלא את המטרה החשובה שלמענה נצטווה הוא במצוות התורה - הרוממות וההתעלות - והוא מקיים את המצוות כמעשה קוף בעלמא. שורש סיבת רצון התורה לראות את האדם שמח בקיום המצוות היא משום שהשמחה היא ביטוי לתחושת הקיום הבסיסית של האדם. מן האדם נדרש לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב - לא בתור מעלה בקיום המצוות אלא משום שזהו לוח עבודת ה' בה נדרש האדם לרומם את עצמו ולבנות את קיומו ואת עולמו הפנימי דרך קיום המצוות. העדר השמחה בעבודת ה' מעיד שתחושת הקיום הבסיסית של האדם אינה מתממשת בעבודה זו ומשך הרי הוא חוטא למטרה הנכספת 'להתענג על ה' וליהנות מזיו שכניתו'.

ניסוך המים - מן התהום אל התהום

כעת נשוב לבאר מדוע מכל המצוות נבחרה דווקא מצוות ניסוך המים לסמל בה את ענין השמחה בצורה כה מיוחדת.

ביארנו, כי מן האדם נדרש למלא את כל תחושת הקיום שלו ואת הווייתו בקיום המצוות, אך האמת היא שבמצויאות קיים קושי גדול בחיבור המיוחד הזה לקיום המצווה, משום שברובד מסויים של יישותו עדיין קיימת עצמיותו של האדם שאינה תוכן ומהות המצווה בטהרתה, דבר זה מעכב את חיבורה השלם של יישותו של האדם לתוכנה הטהור של עבודת ה'. אפילו התחושה הבסיסית של האדם 'אני עובד', 'אני רוצה להיות צדיק', אפילו: 'אני רוצה להתדבק בה' זה עדיין 'אני'.

כך לדוגמא במצוות הקרבנות, האדם לוקח את מומו ורכושו ומביא אותם לה'. ייתכן שזו בהמה שהוא ממש השתמש בה, ייתכן שאלו סולת ושמן שעשויים היו לשמש אותו - אותם הוא לוקח מרשותו שלו, מקדיש אותם ונותן אותם לה', עדיין קיימים שם שאריות מה'אני' שלו. כך גם כל המצוות בהן האדם מקריב משהו מתוך רכושו או אורח חייו למען קיום המצווה יש את תחושת השייכות הטבעית למעשה המצווה כשהיא נעשית בממון 'שלי', כביכול הרשות 'שלי' מתרחבת גם למעמד המצווה. תחושה זאת יכולה כאמור לעכב את החיבור המוחלט של עולמו הפנימי אל המצוות ואל תכניהם.

באופייה של מצוות ניסוך המים, קיים רובד מיוחד בו האדם מקיים את המצווה ללא כל שאריות ה'אני' אליו כבול האדם בדרך כלל. המים המתנסכים על גבי המזבח אינם שייכים לאיש. מראשית השאיבה הם מיועדים לניסוך. לכן הוא נעשה בכלי קודש. הלקיחה של המים מן הטבע היא עצמה תחילת עבודת הניסוך. אין רגע שבו הם שייכים לבני האדם. את המים הללו שופכים חזרה במקדש, לתוך השיתין - אותם חורים שפרה דוד המלך - המגיעים עד התהום המלאה מים כמבואר בדברי חז"ל (סוכה ג). נמצא שהוא שואב מים מהמעייץ הבוקע מן התהומות ומשיב אותם חזרה אל התהום. אלא שהוא עושה זאת דרך המקדש.

זהו התוכן העמוק של הניסוך. לוקחים מהתהום - מקום שלא שייך לאדם - את המציאות הגולמית, ומחזירים אותה לה'. מה נעשה במים האלו? כלום. רק עבודת ה'. מן ההתחלה, מהשאיבה - אין שום שימוש אנושי במים. בלתי לה' לבדו. יש כאן עבודה מיוחדת במינה בה אין שום 'אני' שמקריב. לא עושים עבודה 'בקניינו' של האדם, אלא לוקחים את העולם ומשיבים אותו כמות שהוא לה'. כל שאיבתו - נטילתו לשימוש - מוקדשת מלכתחילה לעבודת ה' בלבד ללא שום תחושה של הרחבת ה'אני' וה'שלי'.

מים - חיי האדם

יש כאן רובד נוסף של עומק המסומל במים בהם נעשית מצוות הניסוך. המים - בשונה מייין ושמן העולים בדרך"כ על המזבח - מסמלים את החיים. המים הם הדבר האלמנטרי ביותר.

אמר הקדוש ברוך הוא: נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה

(ראש השנה טו, א)

הגשם הוא תמצית החיים היורדים מן השמים. תבואת כל השנה תלויה בו. אלו החיים הנשפעים מלמעלה. בניסוחם של המים על המזבח אנו אומרים: אפילו את החיים עצמם איננו לוקחים לעצמנו. את כל כולם אנו מקדישים לה'. הוויית החיים כולה היא רק כדי לעבוד את ה'.

המעגליות של הניסוך - מן התהום אל התהום - אומרת שהאדם נותן את החיים כמות שהם. המנסך אינו נותן את החיים במובן הרגיל בו יש 'עצמי' שבין השאר עובד את ה'. הוא נותן אותם בלי לשנות בהם כלום. מתחילתם הם מוקדשים רק לה'. אפי' הקרבה אין כאן, כיון שאין מי שמקריב. בשום שלב לא נכנסת לכאן האנוכיות.

כעת נבין את הסיבה לשמחה המתבטאת דווקא במצווה זו. השמחה כאמור היא הביטוי לתחושת המימוש של רגש הקיום האנושי של האדם. במצווה מיוחדת זו בה אין ביטוי של ה'אני' ואין כל מפריע לחיבור המצווה ותכניה לעולמו הפנימי של מבצעה. מתפרצת השמחה הגדולה הממלאת את כל יישותו של מקיימה.

המשך בעמוד 6

פשטא

פשטות המתחדשים במקרא ובאגדה

האם שמחת בית השואבה מיועדת רק לגדולי וחכמי ישראל?

בעיון בדברי המשנה והרמב"ם על ענין שמחת בית השואבה אנו מוצאים כי שמחת בית השואבה אינה מיועדת לכלל העם. כך שנינו במשנה:

מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו... מנורות של זהב היו שם... חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם.

(סוכה ה, א)

כך גם מבואר במפורש בדברי הרמב"ם:

בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה... מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע. (לולב ה, יב ד)

הדבר אומר דרשני. מדוע באמת שמחת בית השואבה בה שמחים ישראל במצוות שאיבת המים לניסוך המים מיועדת לגדולי וחכמי ישראל בלבד ואין לעם חלק בהם אלא באים רק לראות ולשמוע?

מנגד כאשר עוסק הרמב"ם בשמחה בעבודת ה' בכלל, מבאר הרמב"ם כי שמחה זו הרי היא חובה על כל אחד מישראל:

שמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפריע ממנו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב.

משמע בדבריו שהשמחה בעבודת ה' הרי חובה על הכלל ויש איסור לאדם למנוע עצמו ממנה, כך גם על שמחת יו"ט מבאר הרמב"ם כי שמחה זו היא חובה על כולם: (יום טוב ו)

שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הגלויים עליו שנאמר 'ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבררין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו.

מדוע אם כן שונה שמחת בית השואבה שמיועדת היא דוקא לחסידים אנשי מעשה ולחכמי וגדולי ישראל? משמחת החג הכללית בה מצויים כולם?

'א"ר יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית שואבה שמשם שואבים רוח הקודש' (ירושלמי סוכה ה)

כיצד אפוא מתוך שמחה וריקודים ניתן להגיע לרוח הקודש?

בשמחת בית השואבה היו 'מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין'. מה הריקוד גורם? כשאדם רוקד ושר הוא נכנס למצב רוח שונה. הוא משתחרר. הוא מתפרק מכל המתחים והמחשבות. כשהאדם נכנס עמוק יותר, למצב של ריקוד ממושך הוא יכול ממש להפסיק לחוש את הסובב אותו, לאבד קשר עם העולם ולהתרכז בנקודה הפנימית אליה הוא מחובר. אפשר לקרוא למצבים מיוחדים אלו 'התעלות הנפש', ו'התפשטות הגשמיות'.

בדומה לכך ניתן לראות בגמרא:

אמר רבי יהודה: כך היה מנהגו של רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הצבור - היה מקצר ועולה, מפני טורח צבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - אדם מניחו בוית זו ומוצאו בוית אחרת, וכל כך למה - מפני כריעות והשתחויות. (ברכות לא.)

לפי התיאור נראה כי מציאתו בזווית אחרת היא פתאומית. לא צפויה. זהו מצב של ניתוק מהסביבה וריכוז מוחלט של כל כוחות הנפש בתפילה. במצב זה הגוף אינו נשלט, הוא כולו כורע ומשתחוה.

השמחה והריקודים בכוחם לנתק את האדם מסביבתו הגשמית, מתוך ריקוד אינסופי, שוב ושוב, היו עוברים הרוקדים למצב תודעתי אחר, למצב בו קיים ריכוז חושים מוחלט ברוח, וניתוק מוחלט מן הגשם, כך יכלו להגיע להתפשטות הגשמיות ולאהבת ה'. וממילא היו מגיעים לרוח הקודש.

אך רק 'גדולי חכמי ישראל' היו רשאים לרקוד כך. כי אמנם כל אדם יכול להגיע למצב חושי שכזה, בו הוא מתנתק מסביבתו, אך רק 'גדולי חכמי ישראל' מגיעים מתוך כך להתפשטות הגשמיות, לעומתם, אם כל העם האנשים והנשים ינתקו עצמם מסביבתם לא בהכרח שיגיעו להתפשטות הגשמיות ולדבקות מוחלטת בה', להיפך, אותם מזהיר הרמב"ם (גבי שמחת יו"ט) מפני שמחה קיצונית ושכרות:

כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשך בין ובשחוק ובקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסיף בזה ירבה במצות שמחה, שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב הא למדת שהעבודה בשמחה, ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות (י"ט ו, ב)

אותה שמחה מיוחדת וקיצונית של שמחת בית השואבה מיועדת אמנם רק לחסידים ואנשי מעשה ולחכמי ישראל דווקא, משום שבכוחה של השמחה לגרום לפנימיותם המלאה דביקות בה' לפרוץ החוצה, אך מנגד, השמחה ה'רגילה' בה אין איבוד מוחלט של התודעה הרי היא חובה בקיום המצוות וכמבואר בדברי הרמב"ם על פי הפסוק 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב' (ראה מאמר ראשי על מהות השמחה בעבודת ה', בהרחבה).

עומקא דאגדתא ביאורים בעומק אגדות חז"ל

ירידת גשמים בסוכות -

קעבד ששפך לו רבו קיתון על פניו

[נאמר במסיבת שמחת החג לאברכי כוללי רבי עקיבא איגר ובני הישיבה].

סוכה כ"ח. מתני': כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי, ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה משלו משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו.

דברי המשנה אומרים דרשני, מדוע מביאה המשנה בכלל משל, מדוע אין המשנה קובעת בפשטות הלכה: ירדו גשמים, משתסרח המקפה פטור, לא מצינו בשה סדרי משנה מקום נוסף בו מביאה המשנה משל, נראה כי בכוונת התנא לבאר דרוש ועומק עניין ירידת הגשמים בסוכה וצריך לבאר מהי אם כן כוונתה בה.

ובגמ' (כ"ט) משל למה הדבר דומה: איבעיא להו: מי שפך למי, תא שמע, דתניא: שפך לו רבו קיתון על פניו, ואמר לו: אי אפשי בשמושך. וברש"י: מי שפך למי. עבד לרבו. והכי קאמר, משל לעבד שהיה עושה לרבו עבדות שאינו עובדו כהוגן, כך בידוע שאין ישראל עובדין כשורה. או דלמא הכי קאמר, ושפך לו רבו קיתון על פניו לומר צא מלפני דאי אפשי בשמושך, וירידת גשמים היא שפיכת קיתון. ומכל מקום סימן קללה הוא, ומיהו פירושא דמתניתין מיבעיא לו, שפיכת הקיתון מאי היא, ישיבת הסוכה או ירידת גשמים."

הנה לפירוש הראשון, העבד אינו עובד את רבו כהלכה, ומשום כך רבו דוחה את שימוש מעל פניו, הקיתון במשל אינו מסמל את דחיית השימוש, כי אם את הפגם שבו. כלומר מזיגת הכוס לא נעשתה כראוי משום שהעבד שפך את הכוס על פניו של אדונו. וכך בנמשל הסוכה בה אנו רוצים לעבוד את השם נעשתה באופן מקולקל מחמת הגשמים ואין ה' חפץ בעבודתנו.

אך על פי האופן השני המשל אינו עוסק כלל בחסרון בעבודת העבד, אלא בכך שאין רבו חפץ בשימוש, האדון מבטא זאת באופן בולט וקיצוני בכך שבאותה עבודה ממש בה טרח העבד לשמש את רבו, משתמש אדונו על מנת לבטא את דחייתו מעבודתו.

אלא שלכאורה לפירוש השני אין המשל דומה לנמשל, שכן בנמשל אין הקב"ה 'שופך' עלינו את הסוכה שבה אנו משמשים לפניו, אלא בירידת הגשמים רק מתקלקלת הסוכה ושוב אי אפשר להשתמש בה, ומשא"כ במשל האדון שופך לעבדו על פניו את הכוס עצמה אותה הוא מביא לו לשמשו, נקודה זו היא מהותית ובלוטת

היטב במשל ומדגישה את חומר כעסו של האדון השופך לעבדו בפניו את אותה הכוס בה הוא רצה לשמשו ומעלה תמיהה גדולה על כך שלפירוש הב' בגמ' אין הדבר מתבטא בנמשל כלל.

גדר הפטור ב'ירדו גשמים'

ניתן את הדעת לנקודה נוספת המצריכה עיון: דיני מצטער הפטור מן הסוכה, מוזכרים לעיל בפרק א' גבי הוצין יורדין לתוך סוכתו וכו'. אך משנתנו שבפרק ב' אינה עוסקת בדיני מצטער, כי אם במהות ישיבת הסוכה, שהרי היא פותחת במילים: 'כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי'. אם כך, המשך המשנה 'ירדו גשמים מאימתי מותר...' אינו שייך לכאורה לכאן כי אם לדיני מצטער.

יתירה מזאת, בדברי הפוסקים הרמב"ם והשו"ע נראה כי אין כל קשר בין פטור מצטער להתנהלות האדם בסוכתו בעת ירידת גשמים. השולחן ערוך פוסק את דין ירדו גשמים בסעיפים ה-ז' של סימן תרל"ט העוסק בדיני ישיבת הסוכה, ולאחר מכן מייחד את סימן תר"מ לדיני מי הם הפטורים מיישיבת סוכה דהיינו דיני מצטער. גם הרמב"ם מזכיר את דיני מצטער כבר בפתיחת פ"ו מהלכות סוכה (הלכות א-ד) בעוד דין ירדו גשמים מופיע רק בהלכה ו' לאחר שהוא עובר לעסוק בישיבת הסוכה עצמה. ברור כי מעיקר הדין, גם בעת ירידת גשמים על האדם להישאר בסוכה, כל עוד אין הוא מצטער. ובהכרח, כי דין ירדו גשמים שונה מהותית מדין מצטער הכללי, ועל כן הוא נאמר דווקא כאן ובנפרד, ודווקא בנוסח זה של "מאימתי מותר לפנות" ולא בנוסח שהצענו לעיל 'ירדו גשמים - פטור'.

ביאור הדברים הוא כך: קיימות שתי סיבות מהותיות לפטור ממצות סוכה. האחת היא מצב של אי נוחות מובהקת בישיבה זו, אי נוחות המצערת את האדם היושב בסוכה, עד שאינו מסוגל להישאר בה, פטור זה נקרא מצטער. סיבה נוספת לפטור מן הסוכה הינה היעדרה של הסוכה עצמה. היינו, כאשר הסוכה עצמה אינה יכולה להיות עוד מוגדרת כסוכה - מבנה בצילו ניתן לשבת, ולהתגורר בין קירותיו. מצטער הינו פטור של האדם היושב בסוכה, בעוד ירידת גשמים הינו מצב המגדיר באופן אחר את הסוכה עצמה. ישיבת הסוכה בשעת ירידת גשמים אינה נחשבת ראויה לדירה, מאחר והגשמים מערערים כביכול את עיקר מציאותה של הסוכה כמבנה בו ניתן להתגורר. בשונה מחום או זבובים הגורמים ליושב בסוכה צער ופוטרים בכך את היושב מן הסוכה, מאחר ואין הוא נדרש להצטער בכדי לקיים את המצווה. ירידת גשמים מבטלת כביכול את הגדרת סוכה כל עיקר, אין זה פטור בעלמא, כי אם מציאות השוללת את הישיבה בסוכה, ומשום כך לא נזכרת במשנה תיבת 'פטור' בהקשר זה. ישיבת הסוכה בזמן ירידת הגשמים אינה נחשבת דיריין - אין בה ישיבת קבע, וממילא לא ניתן לקיים כך את מצוות סוכה. כל מהות הפטור היא מאחר והגשמים שוללים את מציאותה של הסוכה כדירה. זו הסיבה לכך המשך בעמוד 5

המשך מעמוד 4

ההמשנה מתארת מצב בו האדם יוצא מסוכתו כליל ומפנה את חפציו. שכן כאמור ירדת הגשמים, מבטלת את כל עיקר קיומה של הסוכה. אנו רואים בירידת הגשמים הוצאה אל מחוץ לסוכה, אין מקום לקיומה של הסוכה כאשר יורדים גשמים.

כעת יאירו לנו דברי המשנה: "כָּל שְׂבָעַת הַיָּמִים אָדָם עוֹשֶׂה קֶבֶעַ וּבֵיתוֹ עָרָא. יָרְדוּ גְשָׁמִים, מְאִימָתִי מְתָר לַפְנוֹת, מְשִׁתְּרָר הַמְּקוֹפָה", אשר אכן אינה עוסקת בפטור כי אם ב'מאימת' מותר לפנות' היינו, מאימתי ניתן להגדיר את הסוכה כמי שאינה קיימת עוד. נבין גם את הקשר המהותי בין המילים הפותחות [קבע ולא עראי] לדין שנאמר בסופה - מותר לפנות. שכן דווקא משום שישבת הסוכה נדרשת להיות דרך קבע, הרי שכאשר יורדים גשמים אין הסוכה יכולה להיות מקום של קבע.

ביאור עומק המשל 'שפך לו רבו קיתון על פניו'

כעת נוכל לשוב ולבאר באר היטב את משל האדון השופך את הקיתון ואת הנמשל מירידת הגשמים גם לפי הלשון השניה בגמ' שהאדון שופך על פניו של העבד קיתון: שאלנו שבמשל האדון שופך על העבד את הדבר עצמו אותו הוא שימש אותו ואילו בנמשל - ירדת הגשמים, לא מצאנו פרט מהותי זה. כעת נוכל לבאר את הדברים, שכן אנו רואים כי ירדת הגשמים מוגדרת כאמירה ברורה ליושבים בסוכה שכן בניגוד לצער הפוטר את היושב בסוכה מחובתו, הרי שהגשמים נוטלים את היושב בסוכה ומוציאים אותו אל מחוצה לה.

יש בכך גם עומק נוסף, מהותה של ישיבת הסוכה היא ההקדשה של הקניין הגשמי לבורא, סוכות הוא חג האסיף והוא חל בתקופת השנה בה אוסף האדם את פירות תבואתו מן הגורן ומן היקב, אל ביתו. הישיבה בסוכה המסוככת על יושביה בפסולת גורן ויקב, מבטאת את הגישה הנכונה אל אותו קניין חומרי. האדם היושב בצל הסוכה, מייחס את הצלחתו החומרית אל עילת העילות וסיבת הסיבות. ישיבת הסוכה היא ההצהרה כי אנחנו חוסים בצל כנפיו של האדון ברוך הוא, וכי אליו תלויות עינינו בתחינה "ופרוש עלינו סוכת שלומך". אנו יושבים כביכול בצל ענני הכבוד, ואומרים: 'אין לנו בעולמנו את פרי עמלנו ויגיעתנו, אין אנו מייחסים את הצלחתנו לגורננו ויקבנו, שלך הכל וממך הכל'.

הישיבה בסוכה נועדה להפנים ולהשיב אל הלב את ההבנה כי כל קיומנו תלוי בריבונו של עולם, מכח הבנה זו תולים אנו אליו את עינינו, ומבקשים כי יוסיף וישפיע עלינו כרוב רחמיו שפע של קיום וחיים, ובזאת אנו בוטחים בו וסומכים עליו.

ירידת גשמים בזמן הישיבה בסוכה היא בעצם ההיענות לבקשה. הבורא אכן מרעיף עלינו את אותו שפע של קיום אשר אנו מבקשים ממנו בעצם ישיבתנו בסוכה. אך השפעה זו מבטלת את ישיבת הסוכה ובכך מכריזה ואומרת, כלשונו של רש"י: "לומר צא מלפני דאי אפשי בשמושך". הקב"ה אומר כביכול לבניו: 'ביקשתם גשם - הא לכם - קחו - הרי שלכם לפניכם'. אך איני חפץ בשימושכם, איני חפץ באותה עבודה המבקשת את הגשם, הנושאת עיניה אלי ומייחדת את אחדותי כמקור ההוויה. את אותה עבודה, אני מטיח בפניכם כאומר אי אפשי בשימושכם.

לכשנעמיק ונשכיל במאמר חז"ל זה, נלמד תוכחת מוסר מזעזעת כל לב. עיתים, רואה אדם כי בקשתו נענית ומשאלות ליבו מתמלאות, והריהו סבור כי הוא רצוי וחביב כביכול כלפי שמיא. אך כאן אנו למדים כי יש ומילוי הבקשה אינו אלא דחייה. כשם שלעיתים אי מילוי הבקשה הוא דווקא סימן לקרבה וכפי שמצינו בגמ' (יבמות ד.ד.) "א"ר יצחק מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים".

היציאה מן הסוכה

נשוב עתה לבאר את תמיהתנו בדבר עצם הימצאותו של משל אשר אינו מצוי בד"כ בדברי המשנה. כבר ביארנו כי פטור ירדת גשמים אינו מדין מצטער, אלא מאחר ונאמר דין של "כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי" ומאחר והגשמים אינם מאפשרים ישיבת קבע, הרי שעל האדם לצאת מן הסוכה. אך יציאה זו אינה רק יציאה במובנה המעשי כי אם יציאה מכורח שלילת הישיבה בסוכה. לפיכך אין האדם "פטור" מן הסוכה, כי אם מפנה את הסוכה, כלומר - סותר את בנינה ואת ישיבתה. האדם מפנה את כליו המסמלים את ישיבתו הקבועה בסוכה, ובכך בעצם סותר את הסוכה כולה. סתירה זו של הסוכה כולה, נובעת אך ורק מתוך ההבנה כי ירדת גשמים אינה "אונס" בעלמא המפריע לקיום המצווה באותה שעה, כי אם עניין מהותי של ממש השולל את שורש הוויתה, זאת משום שירידת הגשמים היא בעצם שפיכת קיתון המבטאת דחיה של שימוש העבד ושלילת עבודתו מכל וכל. המשנה מבקשת להבהיר בעזרת המשל, כי ירדת גשמים אינה אונס או צער כי אם מציאות השוללת את הוויתה של הסוכה, ומבטאת אמירה של האדון לעבדיו.

העלון יוצא לאור על ידי מכון 'תבונות', רח' יהודה הלוי 10 בני ברק

להארות והערות ולקבלת תכנים נוספים ניתן לפנות במייל: a@tvunot.net

העלון אינו מופץ בביהכ"ס באופן קבוע המעוניין לקבל את העלון המודפס בדואר עבורו או עבור בית הכנסת שבו הוא מתפלל יפנה ל- a@tvunot.net או בטלפון 053-41-6-8888

להרשמה לקבלת העלון במייל יש לשלוח מייל ל- a@tvunot.net

ניתן להנציח ולתרום את הדפסת העלון לפרטים: 053-41-6-8888

העמק דבר

שאלות לעיון

(לד) דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הָיָה חַג הַסּוּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַח': וכו'. (לט) אֵף בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֵת הָאָרֶץ תִּהְיוּ אֶת חַג ה' שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שִׁבְתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁבְתוֹן:

(ויקרא כג)

יש לתת את הדעת לשינוי הלשון בפסוקים בה מכוונה החג. בתחילת הפרשה בפסוק ל"ד מכוונה הוא 'חג הסוכות', ואילו בפסוק ל"ט הוא מכוונה 'חג ה'.

ורבנו כדירה, מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אי הכי, אפילו לילי יום טוב ראשון נמי, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודק: נאמר כאן חמשה עשר ונאמר חמשה עשר בחג המצות, מה להלן - לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות, אף כאן - לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות (סוכה כז).

יש לעיין בגדר דרשת חז"ל ט"ו ט"ו בין פסח לסוכות ללמוד דין אכילה בסוכה, דהנה אכילת מצה וישיבת הסוכה הם שני גדרי מצוות שונים במהותם ובגדרם שמצוות מצה עצם עניינה הוא האכילה ואילו מצוות ישיבה בסוכה עניינה אינו באכילה כלל אלא בעצם הדיוורים בסוכה ומה שייך למילף דין שאינו שייך בו. הלא הוא כמו שנלמד מפסח דין אכילה בהסיבה או לכרון אכילתו במרור.

ובאמת מצאנו בדברי האחרונים שהרחיבו מדעתם הגז"ש דט"ו ט"ו, וכגון המבואר ברמ"א (תרט"ט ס"ג) שצריך לאכול בסוכה קודם חצות כבחיוב אכילת מצה, ויש לעיין בזה כנ"ל דבאמת הם שני גדרי דין שונים במהותם והדין לאכול מצה קודם חצות הוא משום דאיתקש לקרבן פסח.

ויותר מכך מצאנו בספרא (אמור ט יא) 'ובחמשה עשר יום לחודש הזה חג המצות' יום זה טעון מצה ואין חג הסוכות טעון מצה והלא דין הוא ומה אם זה שאין טעון סוכה טעון מצה, זה שטעון סוכה אינו דין שטעון מצה תלמוד לומר זה, חג המצות זה טעון מצה, ואין חג הסוכות טעון מצה. (וכע"ז בתוספות סוכה כז בשם הירושלמי). והדברים צריכים ביאור.

המשך מעמוד 2

השאיבה ממעיני הישועה

'ושאתם מים בששון ממעיני הישועה'. בשביל לשתות ממעיני הישועה, - בשביל להגיע לחיבור האמיתי לה', שהוא עיקר ישועתו של האדם, - מוכרחים להתחיל בעבודה מהשאיבה. האדם מוכרח לתת את כל כולו, בלי חיסורים. לשם כך דרושה לו העבודה המיוחדת של השמחה והתרוממות הרוח הייחודית שתביא אותו להקרבה עצומה שכזו.

חג הסוכות - השמחה במצווה בטהרתה

שמחה יתירה נקשרה במועד חג הסוכות. ואף בתורה מודגש ענין השמחה בחג הסוכות באופן מיוחד, משום שכשם שמצוות ניסוך המים היא מצוה המלמדת על האופן בו יש לקיים את המצוות בניתוק מוחלט מה'אני' וחיבור הפנימיות של האדם אל תוכן המצוה, כך גם מצוות הסוכה בה האדם נוטש את ביתו ואת המרחב שיכול לנתק אותו מן החיבור המוחלט למצוות ונכנס כל כולו אל 'צילא דמהימנותא', אל קיום המצוה בטהרתה, בכך מתאפשר החיבור המוחלט שלו אל המצוות ואל תוכנן. כאשר תתמלא כל יישותו הפנימית של האדם בקיום המצוות ותתממש תחושת הקיום הבסיסית שלו בעבודתו - עבודת ה', או אז כמאליה תפרוץ השמחה האמיתית, שמחה המעידה על חיבור עמוק ופנימי של האדם אל עבודתו, אל דרכו, ואל חיי הרוח.

לְשֵׁנֵי הָעַם שִׁמְחָה לָא

הנגנו להודיע לקהל הקדוש שמעמד

'הקפות שניות'

יתקיים אי"ה במוצאי שמחת תורה בהיכל הכולל המרכזי רח' יהודה הלוי 10

בהשתתפות ראשי הכוללים והאברכים, בוגרי הישיבה ובני הקהילה.

הקפות בשעה 21:00

בליווי תזמורת והמון חוגג.

המאמר מפי מורנו הרב שליט"א

בשעה 22:15 (משוער).

הציבור מוזמן!

שישו ושמחו בשמחת התורה

לאור המצב יש להתעדכן בסמוך לאירוע אם ישנם שינויים.

הודעה חשובה

המעוניין לקבל את העלון המודפס באופן קבוע עבורו או עבור בית הכנסת בו הוא מתפלל

יפנה במייל

a@tvunot.net

או בטלפון

053-41-6-8888

(יש להשאיר הודעה)

הודעה

שמחת החג לרבני הכולל המרכזי תתקיים אי"ה בסוכת מורנו הרב שליט"א

במוצאי שבת חול המועד,

בשעה 21:00